

Francisco Franco Bahamonde (1892-1975)

Tam adı Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco Bahamonde'dir. İspanyol siyasal hayatına tek adam yönetimi ile damga vuran askeri diktatördür. İspanya'yı 36 yıl boyunca (1939-1975) diktatörlükle yönetmiştir. İspanyolca'da gücü ve tüm yetkileri kendinde toplayan otoriter kişiliklere veya askeri diktatörlere verilen isim olan *El Caudillo*, Franco'nun da lakabıdır. Latin Amerika'da da oldukça yaygın olan bu terim, Franco için İspanya'nın caudillosu (Caudillo de España) şeklinde kullanılmaktadır. İspanya'da cumhuriyet rejiminin sonlanmasına sebep olan iç savaşta, geleneksel güçlerin ve askeri kanadın lideri olan Franco, zaferle çıktığı iç savaşın ardından demokratik işleyişi tamamen rafa kaldırmış ve kişisel iradesinin ön planda olduğu bir tek adam diktatörlüğü kurmuştur.

Francisco Franco, 4 Aralık 1892 tarihinde İspanya'nın kuzey batısında bulunan Galiçya bölgesinde, Ferrol adlı bir liman kentinde dünyaya geldi. Babası Nicolás Franco Salgado-Araújo (1855-1942), İspanya Deniz Kuvvetleri'nde üst rütbede bir asker, annesi Pilar Bahamonde y Pardo de Andrade (1865-1934) ise donanmada general olan bir babanın kızıydı. Franco'nun annesi Katolik geleneklere bağlı, oldukça dindar ve muhafazakâr bir yapıdayken babası tersi bir dünya görüşüne sahipti ve dine yönelik bir ilgisi yoktu. Ayrıca fikirsel bazda oğlunun daha sonra mücadele edeceği sol siyasi görüşlere daha yakındı. Bu durum aile içinde çatışmalara neden olmuş ve 1907 yılında Nicolás Franco, eşini terk ederek başka bir kadınla Madrid'de hayatına devam etmiştir. Francisco Franco ise ebeveynlerinden her zaman annesine yakın olmasından dolayı muhafazakâr ve dindar bir Katolik olarak yetişmiştir.

Franco, mesleki olarak diğer aile üyeleri gibi donanmada görev almak istedi; ancak 1898 yılında ABD ile patlak veren savaşta İspanyol donanması ciddi bir tahribata uğradığından Deniz Harp Okulu'na alınan öğrenci sayısı sınırlanmıştı ve bu yüzden Franco, 1907 yılında (babasının ailesini terk ettiği dönemde) Toledo Piyade Akademisi'ne başlamak zorunda kaldı. Bu okulda ve Toledo şehrinde geçirdiği zaman, edindiği tecrübeler, Franco'nun karakterini ve siyasi fikirlerini şekillendirdi. Mezun olduktan sonra gönüllü olarak 1912'de Fas'taki İspanyol birliklerine katıldı. Afrika'yı, askeri kariyeri açısından bir fırsat olarak gören Franco, burada sergilediği ciddiyet, disiplin, cesaret ve sadakat sayesinde kısa sürede birlik içinde güven kazandı. On yıldan fazla görev yaptığı Fas'ta gösterdiği askeri meziyetler çeşitli terfiler elde etmesini sağladı. 1916 yılında henüz 23 yaşındayken yüzbaşı rütbesine yükseldi ve bir yıl sonra 1917'de binbaşı rütbesini aldı. Aynı yıl maden işçilerinin grevinin sonlandırılması ve direnişlerinin kırılmasının sağlanması için Oviedo Garnizonu'na atandı. Burada sert ve şiddetli önlemler alan Franco, sahip olduğu yetkiler sayesinde pek çok işçinin tutuklanmasına ve hatta ölümlerine neden oldu. 1920'de ise henüz kurulmuş olan İspanyol Lejyonu'nun komutan yardımcılığını üstlendi. Böylece lejyonun ikinci adamı haline geldi. Lejyonun komutanı Yarbay Jose Millan Astray'ın yaralanmasının ardından 1921'de onun yerine geçerek bu kez lejyon komutanlığına yükseldi. Franco'nun ordudaki yükselişi 1923'te yarbay olmasıyla devam etti. Bu yıl aynı zamanda özel hayatı açısından da önemliydi. Aynı yıl içinde María del Carmen Polo y Martínez-Valdés (1900-1988) ile evlendi ve 1926'da da tek çocukları olan María del Carmen Franco y Polo (1926-2017) dünyaya geldi. Fas ile gerçekleşen Rif Savaşı'nda (1920-1926) komuta ettiği lejyonun ciddi başarılar sağlaması, Franco'nun popülaritesini artırdı ve kendisi neredeyse ulusal bir kahramana dönüştü. Bu başarıdan dolayı Franco, savaşın bitmesiyle 1926'da 33 yaşında tuğgeneralliğe yükseldi. Bunun anlamı aynı zamanda İspanya'ya, Avrupa'da Napolyon'dan sonra en genç general unvanıyla dönmesiydi. Fas'taki görevine 1912 yılında 20 yaşında bir teğmen olarak başlamış ve bu görevden bir general olarak ayrılmıştı.

Franco askeri kariyerinde çok önemli yeri olan Fas'taki tecrübelerini ve anılarını yazarak "Marruecos - Diario de Una Bandera" (Fas - Bir Birliğin Güncesi) başlığı ile 1922 yılında kitap olarak bastırdı. Yine Fas'ta başından geçenleri ve

hissettiklerini anlattığı “Diario de Alhucemas” (Alhucemas Güncesi) başlıklı yazılarını da 1925’te “Revista de Tropas Coloniales” dergisinde yayınladı. Fas’taki savaş boyunca manevi duyguları daha da güçlendi, karakteri sertleşti ve düşmanına boyun eğdirmek için böl-yönet taktiklerini, şiddetin nasıl uygulanacağını ve düşmanı felç etmek için terör yönteminin askeri silah olarak kullanılabileceğini öğrendi. Tüm bu öğrendiklerinden, tecrübelerinden ve askeri başarılarından yararlanmak için Franco’ya, 1928’de İspanyol Krallığı’na milli duygularla bağlı subayların yetişmesini sağlamak üzere Zaragoza’da bir askeri akademi kurma görevi verildi. Bu akademinin kuruluş amacı orduda, İspanyolluğun ağır bastığı bir düzen oluşturmaktı. Ordu içinde hızla yükselen ve kralın en güvendiği askerlerden biri olan Franco, bu akademiye komutan olarak yönetti. Franco’nun asker olarak bu kadar parlamasının en önemli nedenlerinden biri kuşkusuz ordu içinde emirleri koşulsuz yerine getirmesi ve siyasi herhangi bir çalkantıya karışmamasıydı. Mesleği konusunda çok netti: O bir askerdi ve görevi verilen emirleri uygulayarak İspanya’yı düşmanlardan korumaktı.

Franco’nun kariyerinde hızla ilerlediği yıllar, darbe ile iktidara gelmiş General Miguel Primo de Rivera’nın diktatörlük (1923-1930) dönemi ile İkinci Cumhuriyet (1931-1936) yıllarını kapsamaktaydı. 1929 Ekonomik Buhranı’nın yol açtığı iktisadi sıkıntılar, diktatörlük çatısı altında yaşayan İspanyol halkının siyaseten daha polarize olmasına neden olmuştu. Siyasi krizlerin de tırmanması üzerine Kral XIII. Alfonso, Rivera’nın 1930 yılında istifasını istedi ve istifa eden Rivera yerine General Dámaso Berenguer atandı. 1931 yılında ise ülkede seçimler yapıldı ve cumhuriyetçilerin seçimden zaferle çıkması İspanya’da yeni bir döneme kapı araladı. Kralcıların hezimetini ile sonuçlanan seçimden sonra Kral XIII. Alfonso, kanlı çatışmaların olmaması için ülkeyi terk etti ve İspanya’da cumhuriyet ilan edildi. Böylece İspanyol siyasal hayatında İkinci Cumhuriyet dönemi başladı. Krallığın son bulmasıyla, cumhuriyetçiler, bir önceki askeri diktatörlüğün tam zıttı politikalar yürüttü. Sivilleşmenin sağlanabilmesi için anti-militarist uygulamalara; laikleşme için de kilisenin etkinliğini kırarak reformlara yöneldiler. Cumhuriyet hükümetinin anti-militarist ve kilise karşıtı modernleşme çabaları ise Franco’nun askeri kariyerini doğrudan etkiledi. Ülkedeki asker sayısının (bilhassa monarşi yanlısı kral taraftarı olanların) azaltılması için Franco’nun kurucusu olduğu Zaragoza Askeri Akademisi kapatıldı; kariyer hayatındaki hızlı yükseliş duraklatıldı ve Franco asker olarak daha pasif bir pozisyona çekildi. Her ne kadar kralcı ve dindar bir Katolik olsa da yeni hükümetin tüm politika ve uygulamalarına itaat gösteren Franco, kendisinin pasif bir rütbeye indirgenmesine sessiz kaldı.

Cumhuriyet hükümetinin geleneksel güçleri zayıflatmaya yönelik olan reformları, siyasi ve toplumsal kutuplaşmayı daha da besledi. Kilise ve ordunun önemli bir bölümü, Cumhuriyet hükümetinin, sivilleşme ve laikleşme politikalarından rahatsızlık duyarken monarşi taraftarı anti-cumhuriyetçiler de kralın ülkeyi terk etmek zorunda kalmasından memnun değildi. Laikleşme reformları ve dinsel etkiyi kırma çabaları, dindar ve muhafazakâr halk kesimlerinde tepkiyle karşılandı. Bu kutuplaşma hem eylemsel hem de fikirselden radikalleşmeyi körükledi ve ortaya çıkan krizler yeni hükümetin sonunu getirdi. 1933 yılında yapılan genel seçimlerde muhafazakâr bir koalisyon hükümeti kuruldu. Cumhuriyetin idaresini elde eden muhafazakârlar ise yapılan reformlara set çektiler; eski düzen uygulamalarına geri döndüler. Muhafazakarların İkinci Cumhuriyet’te iktidara gelmesi Franco açısından da birtakım gelişmelerin yaşanmasını sağladı. Öncelikle Franco’nun pasifleştirilen askeri pozisyonu düzenlendi ve Franco, pozisyon olarak yine etkin bir göreve getirilerek 1934’te tümgeneralliğe terfi ettirildi. Ayrıca Asturias’ta maden işçilerinin ayaklanması ve özerk yönetim talebinde bulunmaları üzerine Franco, bu isyan hareketini bastırmakla görevlendirildi. Fas’taki Lejyoner Ordusu, Franco’nun komutasına girmek üzere ilgili bölgeye gönderildi ve çok büyük boyutlarda askeri güç kullanılmasıyla binlerce maden işçisi öldü, binlercesi de tutuklandı. Ekim 1934’te başlayan isyan, Kasım 1934’te

Franco'nun yönetimindeki ordu tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. İspanyol solu bu olaydan sonra Franco için 'Asturias Kasabı' tanımını kullanırken, İspanyol sağcılar da ondan 'Cumhuriyetin Kurtarıcısı' olarak bahsetti. Asturias hareketindeki başarısından dolayı Franco, 1935'te Fas'taki İspanyol ordusunun başkomutanı olarak atandı ve 1936'da da Genelkurmay Başkanı oldu. Donandığı geniş yetkiler sayesinde orduyu güçlendirmeye, disiplini yoğunlaştırmaya ve askerlerin etkinliğini artırmaya başladı.

Gelenekçi muhafazakârlar, her ne kadar İkinci Cumhuriyet'ten önceki siyasal ve sosyal yapıya dönmeye çabalasalar da durumdan memnun olmayan kitlelerin eylemleri yeterince baskı yaratmaktaydı. Mecliste istikrar sağlanamayınca 1936 yılının başlarında seçim yapılmasına karar verildi. Ülkede kutuplaşmanın artması İspanyol siyasetini de ikiye böldü. Seçimlere iki cephe halinde katılım gerçekleşti ve klasik bir ayırım ile sol-sağ şeklinde cepheleşme belirginleşti. Farklı görüşlerdeki tüm gruplardan cumhuriyet ve laik düzen taraftarlığında birleşenler ve sol partiler solda Halk Cephesi'ni oluşturdular; monarşi ve kilise taraftarı muhafazakâr gelenekselciler ve sağ partiler de sağda Milli Blok cephesini meydana getirdiler. Şubat 1936'da yapılan seçimlerden Halk Cephesi galip çıktı. Öte yandan seçim yapılmasına rağmen toplumsal kutuplaşma ve şiddet durulmadı. Tam tersine çatışmalar arttı; sokaklardaki şiddet eylemlerinin, çeşitli binalara ve kiliselere saldırıların ve ölüm olaylarının önüne geçilemez oldu. Her iki cephenin taraftarlarından halk kitleleri birbirleriyle sokaklarda çatışırken, sağdan ve soldan seçilmiş siyasetçiler de olayları yatıştırmak yerine mecliste tansiyonu daha da yükseltmekteydi. Franco, ülkedeki bu kargaşanın giderek büyümesi ve keskinleşmesi karşısında Genelkurmay Başkanı olarak hükümetten olağanüstü hâl ilan etmesini talep etti. Bu talebe olumsuz yanıt veren hükümet, Franco'yu Genelkurmay Başkanlığı'ndan alarak Mart 1936'da Kanarya Adaları'nda bir komutanlığa atadı.

Yeni seçilmiş hükümetten memnun olmayan ordunun geleneksel kanadı, şiddetin tırmanmasından cumhuriyeti sorumlu tuttu. 1936'da yeni seçilmiş Halk Cephesi iktidarına karşı, sağcı subaylar darbe hazırlığına girişti. Franco, daha önceden her ne kadar darbe ya da siyasete müdahale gibi durumlara karışmayı reddetmiş ve hükümete koşulsuz itaat etmiş olsa da bu kez isyancı subaylara katılarak Halk Cephesi iktidarını devirme planları içinde yer aldı. 17 Temmuz 1936'da askerler, meşru hükümete karşı ayaklandı. Bu darbe girişimi, ülkede üç yıl sürecek iç savaşa ve ardından da cumhuriyet rejiminin kaldırılarak 36 yıl sürecek bir askeri diktatörlük kurulmasına yol açtı. Franco, ayaklanmanın başlamasıyla Kanarya Adaları komutanı imzasıyla Las Palmas Muhtırası'nı yayınladı ve Fas'a geçerek buradaki İspanyol ordularının komutasını üstlendi. Katolik inancını, muhafazakâr değerleri, disiplini ve otoriter düzeni savunan Franco, İspanya'nın içinde bulunduğu şiddet sarmalının ve istikrarsızlığın nedeni olarak cumhuriyet rejimini görmekteydi. Anti-demokratik bir lider olarak seçimlere inanmamakta, meclise güvenmemekteydi.

Franco, Avrupa'nın diğer diktatörlerinden - Hitler ve Mussolini'den - gerek darbenin başlangıcında gerekse iç savaş sürecinde askeri destek aldı. İspanyol Hava Kuvvetleri, Cumhuriyet hükümetinin yanında yer aldığından Franco, Fas'taki orduları Hitler'in uçak desteği ile Sevilla'ya taşıdı ve hükümeti düşürerek tüm İspanya'da yönetimi ele geçirmek için Madrid'e doğru ilerlemeye koyuldu. Seçimle iktidara gelmiş hükümeti destekleyen Cumhuriyetçi askerler ve Cumhuriyet taraftarı halk kitleleri ile bu hükümete karşı ayaklanmış milliyetçi askerler ve Cumhuriyet karşıtı halk kitleleri arasında kanlı bir iç savaş başlamış oldu. 1 Ekim 1936'da Franco, İspanya devlet başkanlığı ve silahlı kuvvetlerin başkomutanlık yetkilerini aldı. Bu yetkileri, iç savaş boyunca cumhuriyet hükümetini düşürünceye kadar kullanacaktı. Cumhuriyet hükümeti düştükten ve savaş bittikten sonra da bu yetkileri kullanmaya devam etti. Aynı anda hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı olan Franco, ek olarak ordunun da en yüksek komutasına sahipti. Böylece ülkede yasama, yürütme ve askeri yetkilerin hepsini kendinde topladı. 1936'da patlak veren iç savaş onu

zirveye taşıdı ve iç savaşın ardından İspanya'da Franco'nun diktatörlük yılları başladı. Franco, kendisini İspanya'nın iyiliği ve esenliği için gönderilen ilahi bir kurtarıcı olarak görmekteydi. Bir kurtarıcı olarak yapması gereken ise İspanya'nın geleneksel değerlerini ve kurumlarını İspanya ile bağdaşmayan cumhuriyetçi sapkın fikirlerden ve uygulamalardan temizlemektir. Sadık ve dindar bir Katolik olmasının kendisini ayrıcalıklı kıldığını düşünmekteydi. Dolayısıyla İspanya'yı eski ihtişamlı günlerine döndürmek için tek güç kendisi olmalıydı.

Franco'nun İspanya'da kurduğu rejim, kralsız bir krallıktı. Esasında iç savaş sona erdikten sonra, devletin niteliği ve nasıl örgütleneceği konusunda bir sorunla karşı karşıyaydı. İç savaş boyunca birlikte hareket ettiği güçlerden biri kralcı monarşistlerse bir diğeri de kralsız faşist bir devlet modelini savunan falanjistlerdi. Yurtdışındaki Kral XIII. Alfonso'nun 1941 yılında ölümü bu sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirdi. Franco, falanjistlerle kralcılar arasında denge unsuru olmak zorundaydı. Devletin nasıl tanımlanacağı konusunda bir karışıklık olsa da devletin nasıl tanımlanmayacağı konusunda herkes hemfikirdi. Parlamenter rejim, demokratik yönetim, anayasal düzen, çok partili siyasal hayat ve laiklik kesinlikle İspanya'nın birliğine, bütünlüğüne, istikrarına ve toplumun huzuruna tehdit olarak kabul edilmekteydi. Franco, disiplinin ve inancın hâkim olduğu, gücün de sadece kendinde toplandığı bir yönetim biçimi idealize etmişti. 1947 yılında halkoylaması ile İspanya'nın bir krallık olduğuna, Franco'nun devlet başkanlığı görevini ömür boyunca yürüteceğine, gerekli görüldüğünde Franco'nun bir kral belirleyeceğine karar verildi. Ölümüne kadar kendi yerine bir kral atamayan Franco, bir anlamda kendini ülkenin kralı ve tek koruyucusu ilan etmişti.

Franco rejiminin temel unsurları baskı, gelenek, din (köktenci Katoliklik), merkeziyetçilik, anti-laiklik, tekçilik, otoriterizm, İspanyol milliyetçiliği idi. Bu unsurlar ülkede ekonomiden eğitime, toplumsal alandan siyasete her yere işlemişti. Franco, kişisel diktatörlüğünü bu unsurlar üzerinden kurumsallaştırdı. Bunu yaparken cumhuriyet hükümetlerinin getirdiği karma eğitimi kaldırdı, dinsel eğitimi geri getirdi, medeni kanunu değiştirdi, boşanmayı yasakladı, tekrar dini nikah uygulamasına geçildi, Katolik Kilisesi'ni kısıtlayan tüm seküler mevzuatı değiştirdi, siyasi partiler ve sendikalar yasaklandı. Bireysel özgürlüklere set çekildi ve siyasi haklar kısıtlandı, basın özgürlüğü de ortadan kalktı; ciddi bir sansür ve denetim uygulamasına geçildi. İktisadi alanda en ufak serbestliğe tahammül olmadığından kapalı bir ekonomi anlayışı yerleştirdi ve kendi kendine yeterlilik ilkesi temel alındı. Diktatörün kendi iradesi söz konusu olduğundan demokrasilerdeki güçler ayrılığı ilkesi tamamen rafa kaldırıldı ve en ufak muhalif sese izin verilmedi. Franco tüm yönleriyle gerici ve otoriter bir diktatörlük kurdu. Klasik imparatorluklardaki geleneksel krallar kadar mutlak güce sahipti ve ülkenin her köşesine nüfuz etti. Böylece İspanya'nın toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapısının dönüşümünün öncüsü oldu.

Franco'nun kişisel yönetiminin ilk anda karşılaştığı sorun, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)'nin başlamasıydı. İç savaşın neden olduğu yıkımlar henüz tamir edilebilmiş değilken bu kez Hitler ve Mussolini, Franco'nun desteğini talep etmekteydi. İç savaşın, Franco güçleri lehine sonlanmasında büyük katkıları olan Nazi Almanyası, Francoist İspanya'nın, Mihver devletleri yanında savaşmasını istedi. Ancak İspanyolların birbirleriyle çatıştığı üç yıl süren savaşta ölen insan sayısının yüzbinleri bulması, kayıpların ve sürgünlerin çok büyük boyutlarda olması toplumsal alanda büyük bir çöküntü yaratmıştı. İspanya'yı ekonomik olarak ayağa kaldırmak için de savaşmaktan kaçınmak gerektiğine inanan Franco, İkinci Dünya Savaşı'na ülkeyi sokmamayı başardı. Müttefikleri Hitler ve Mussolini, Franco'nun savaşa girmesi hususunda baskı yapsa da İspanya, Mihver devletlerinin müttefiki olarak tanındı; ancak savaş boyunca tarafsız kaldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Nazi Almanyası ile Faşist İtalya'nın yenilgiye uğraması, bu iki devletin müttefiki olan Franco İspanya'sının galip devletler tarafından dışlanmasına, diplomatik olarak izole edilmesine neden oldu.

Franco'nun askeri diktatörlüğü, demokratik rejimlerin zafer kazandığı Avrupa'da göze batmakta, yıkılan rejimler nazizmi ve faşizmi hatırlatmaktaydı. Dolayısıyla Franco, savaş sonrası dönemde Avrupa'nın hayatta kalan son Faşist diktatörü olarak dikkat çekmekteydi. Savaşa dahil olmasa da savaş sırasında Mihver devletlerine yakın durması, Avrupa'da dışlanması için yeterli bir sebepti. Francoist İspanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası barışı korumak için kurulan Birleşmiş Milletler (BM)'de kesin bir dille suçlanarak birliğe alınmadı ve yalnızlaştırıldı. Savaştan sonraki on yıl boyunca da kendi içine kapandı ve Batı demokrasilerinin faydalandığı ABD yardımlarından mahrum kaldı. Bu yalnızlaştırma politikası ise Soğuk Savaş'ın tırmandığı dönemde son bulacaktı. Nitekim komünizm karşıtlığı bağlamında Batı blokuna yakın olan Franco İspanya'sı, 1955 yılında BM'ye kabul edildi. Franco, bu kez de anti-komünist devlet adamı olarak dikkat çekmekteydi. Bu süreçte ABD ile ikili anlaşmalar dahi imzalandı. Soğuk Savaş koşulları siyaseten İspanya'yı dış dünyayla bütünleştirirken Amerikan yardımları da ülkeye girmeye başladı. Yabancı sermaye yatırımlarına da fırsat tanınınca kapalı İspanya ekonomisi dünyaya açıldı. 1960'larda İspanyollar, Avrupa'nın gelişmiş sanayi kentlerine çalışmaya gidebilirken, 1940'larda düşman olarak görülen yabancılar, 1960'larda turist olarak ülkeye girmeye başladılar. Turizmin sağladığı gelir de ülke ekonomisine ciddi katkı sundu. Tüm bu gelişmeler ile Franco rejimi ekonomik olarak kalkındı ve ülkede belli bir refah seviyesi oluştu. Ancak ekonomik gelişmeler siyasi özgürlükleri getirmekten uzaktı. Franco'nun ölümüne kadar tek adam rejimi diktatörlükten taviz vermeden devam etti.

1960'larda ekonomik gelişme devam ederken Franco için belki de daha önemli olan konu kendisinden sonra rejimin nasıl şekilleneceği ve halefinin kim olacağıydı. 1970'lere doğru oldukça yaşlanmıştı. Yaşlılığına hastalıklar da eklenince 1969 yılında kendinden sonra vekalet prens Don Juan Carlos'un, kral olarak ülkenin başına geçmesine karar verdi ve bu konuda gerekli düzenlemeyi yaptırdı. Uzun süren hastalık dönemlerinden sonra Franco, 20 Kasım 1975 tarihinde Madrid şehrinde hayatını kaybetti. Franco'nun ölümü üzerine Juan Carlos, kral olarak tahta çıktı ve Francoist İspanya'nın tüm diktatoryal kurumlarını ortadan kaldırmak için harekete geçti. İspanyol toplumu, Batı ile sağlanan ekonomik bütünleşmenin ve ulaşılan refah seviyesinin ardından siyaseten de Batılı ülkelerdeki standartlarda yaşamak istemekteydi. Halkın demokrasiye hazır oluşu ve demokrasi talebi, kısa süre içinde İspanya'nın demokrasiye geçişini sağladı. Kralın da desteği ve çabası ile hızla siyasi partiler kuruldu, demokratik kurumlar oluşturuldu ve İspanya, demokratik bir anayasal monarşi haline geldi. Bundan sonraki seçilmiş hükümetler de ülkeden Franco'nun izlerini silmek için çabaladılar.

Ayşe YARAR

KAYNAKÇA

ALVAREZ, José E., "The Spanish Foreign Legion During the Asturian Uprising of October 1934", **War In History**, Vol. 18, No. 2 (April 2011), ss.200-224.

BENNASSAR, Bartolomé, **Franco**, Edaf, Madrid, 1996.

CASANOVA, Julian, **İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

ÇAKIRBAŞ, Ali, **İki Savaş Arası Dönemde Avrupa'da Kaos ve Otoriterizm**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019.

FUSI, Juan Pablo, **Franco Autoritarismo y Poder Personal**, Suma de Letras, Madrid, 2001.

GARVI, José Luis Hernández, **Breve Historia de Francisco Franco**, Ediciones Nowtilus, Madrid, 2013.

GONZALEZ, Paloma Otaola, **Luces y Sombras de la Democracia Española**, Les Éditions du Net, 2013.

IŞIK, Gül, **İspanya: Bir Başka Avrupa**, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2015.

JACKSON, Gabriel, "The Franco Era In Historical Perspective", **The Centennial Review**, Spring 1976, Vol. 20, No 2, ss.103-127.

JENSEN, Geoffrey, **Franco Soldier, Commander, Dictator**, Potomac Books, Washington D.C., 2005.

MARQUINA, Antonio, "The Spanish Neutrality during the Second World War", **American University International Law Review**, Cilt 14, Sayı 1, Yıl 1998, ss.171-184.

MORADIELLOS, Enrique, **Franco Anatomy of a Dictator**, I.B.Tauris & Co. Ltd, London-New York, 2018.

PAYNE, Stanley G., & PALACIOS, Jesus, **Franco A Personal And Political Biography**, The University of Wisconsin Press, Madison, 2014.

PRESTON, Paul, **Franco A Biography**, Harper Collins, London, 1993.

RUEDA, Andrés, **Franco El Ascenso al Poder De Un Dictador**, Nowtilus, 2013.

SANCHEZ, Antonio Cazorla, **Franco The Biography of the Myth**, Routledge, New York, 2014.

ŞENYILDIZ, Özlem, "Hedefine Ulaşan Bir Askeri Darbe Girişimi ve İspanyol İç Savaşı" (1936-39), **Turkish Studies Dergisi**, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı, Cilt No 12, Sayı 16, Yıl 2017, ss.439-452.

_____, "Bir Yazar Olarak General Francisco Franco", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı 57, Yıl 2017, ss.511-519.

TUSELL, Javier, **Spain: From Dictatorship to Democracy**, Blackwell Publishing, Oxford, 2007.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/francisco-franco-bahamonde-1892-1975/?pdf=5664> adresinden erişilmiştir